

ODGOVORI NA VPRAŠANJA - KNJIŽEVNOST

1. KAKO JE SESTAVLJENA BIBLIJA?

Biblija ali Sveto pismo je krščanska in delno judovska sveta knjiga, ki govori o zgodovini odrešenja in o božjem razodetju. Biblijo sestavljata stara in nova zaveza.

Stara zaveza :

- Napisana: v hebrejščini in aramejščini;
- Zajema: življenje Izraelcev, njihovo zgodovino do Kristusovega rojstva;
- Nastanek: približno od leta 1200 p.n.š do leta 1000 n.š.;
- Sestava: POSTAVA, PREROKI, SPISI;
- Judje priznavajo za sveto knjigo samo staro zavezo;
- Najbolj znane zgodbe iz stare zavez so: o nastanku sveta, Adamu in Evi, Abelu in Kajnu, o Mojzesu, o kraljih Davidu in Salamonu;

Nova zaveza :

- Zapisana: v grščini;
- Pripoveduje: o življenju in delu Jezusa Kristusa;
- Nastanek: v prvih stoletjih našega štetja, dokončno obliko pa je dobila okoli leta 400 n. š.;
- Deli nove zaveze: EVANGELIJI, APOSTOLSKA DELA, PISMA, RAZODETJE ali APOKALIPSA.

2. KULTURNI IN LITERARNI POMEN BIBLIJE

Z Dalmatinovim prevodom smo se tudi Slovenci uvrstili med razvite evropske narode, saj je bil prevod Svetega pisma pomembno **kulturno in jezikovno dejanje**.

Pomeni biblije:

- Verski: biblija je sveta knjiga; - Kulturni: v slikarstvu, pisatelji, dramatik, filmi;
- Zgodovinski: zgodovinski dogodki;

3. KATERE PREVODE BIBLIJE POZNAŠ?

Sveto pismo je najbolj razširjena knjiga na svetu. Že zgodaj so jo začeli prevajati v razne jezike in narečja. Med 3. in 1. st. pr. n. š. je v Aleksandriji nastal grški prevod Stare zaveze, okrog leta 400 pa je Hieronim prevedel Biblijo v latinščino. To je bil tudi poglaviti vzorec za prevode v druge evropske jezike. **Jurij Dalmatin** je prvi prevedel celotno Biblijo v slovenski jezik. Pred njim je novo zavezo prevedel že Trubar.

4. PRILIKA O IZGUBLJENEM SINU: VSEBINA, NAUK, KAJ JE PRILIKA

Prilika o izgubljenem sinu je pripoveduje o očetovi ljubezni. Samo oče, ki ljubi brezpogojno, lahko otroku odpusti vse, kar je ta storil slabega. Starejši sin tega ne razume in očetu nasprotuje. Toda za zgodbo o družinskih odnosih se skriva verska resničnost. V njej oče predstavlja Boga, izgubljeni sin je grešnik, vzorni starejši sin pa vernik, ki živi po božjih zapovedih. Sporočilo te zgodbe se glasi »Bog ljubi človeka brezpogojno«. Prilika posredno sporoča temeljni nauk krščanske vere: Ljudje naj se ljubijo in si odpuščajo; drug drugemu naj dajejo to, kar jim daje Bog.

PRILIKA je svetopisemsko besedilo, v katerem je sporočilo ponazorjeno s prisposodbo. Namesto tega uporabljamo tudi grški izraz parabola, ki pomeni "drugega poleg drugega postavljati".

5. ANTIČNA KNJIŽEVNOST: ČAS NASTANKA, LITERARNE VRSTE, AVTORJI

Antika je v širšem smislu doba, ki obsega grški in rimsko družbo v starem veku, to je približno leta 1000 pr. n. š. do 5 stoletja našega štetja. V ožjem smislu pomeni antika znanost in umetnost v tej dobi. Antično književnost torej sestavljata **stara grška in rimska besedna umetnost**, ki veljata za prvi evropski književnosti, čeprav sta se razvijali tudi na širšem področju, v deželah severne Afrike in Bližnjega vzhoda. Iliada, Odiseja, Vergilov ep Eneida, Sofokles.

6. KAJ VEŠ O GRŠKEM GLEDALIŠČU: PROSTOR, IGRALCI, DRAMATIKI

Gledališče je bilo značilne polkrožne oblike in na sredini je igral orkester oz. zbor in tam je stal tudi oder na katerem so igralci igrali. Oder je zapiral tako imenovani skene.

V gledališču so igrali tragedije v čast bogu Dionizu. Moški so se oblačili v kozle (tragos). Ženske niso smele igrati. Na začetku je začel zbor in nato se jim pridružijo še 3 igralci. Igralci so imeli obute čevlje (koturni) in oblečene halje (toge) ter maske na obrazih. Igre so potekale v marcu kar 3 dni po 12 ur, (3 tragedije (trilogija) + 1 komedija).

Grški pisci tragedij: Thespis, Aishil, Sofoklej.

7. PODOBNOSTI IN RAZLIKE GRŠKE KNJIŽEVNOSTI Z RIMSKO

Grška književnost je **najstarejša in najrazvitejša evropska književnost**. Grki so ustvarili vse tri književne zvrsti (liriko, epiko, dramatiko) in zasnovali mnogo književnih vrst; te so od njih najprej prevzeli Rimljani, pozneje pa tudi drugi evropski narodi. Postopoma so Rimljani prevzeli vse pomembne grške zvrsti in vrste umetnostnih in neumetnostnih besedil, ter jih izvirno prilagodili svoji zgodovinski, socialni in kulturni tradiciji.

Tudi rimski liriki so se zgledovali po grških vzornikih, v poezijo pa so vnašali nove motive.

V dramatiki so Rimljani bolj kot tragedijo razvili **komedijo**.

8. KAJ VEŠ O VEROVANJU STARIH GRKOV IN RIMLJANOV

Grki so poznali zelo veliko bogov, ki so jih častili ob različnih priložnostih. Menili so, da tudi bogovi drugih narodov zaslužijo spoštovanje. Ker so častili mnogo bogov, pravimo, da so bili mnogobožci-politeisti. Bogovom so pripisovali čisto človeške lastnosti

Rimljani so imeli zelo stroge obrazce in obrede za prošnjo bogovom, ki so morali biti izpeljani brez napake. Najpomembnejši: Jupiter, Mars in Kvirin. Rimski verski koledar je natančno določal državno vero.

9. KDO JE HOMER, HOMERSKO VPRAŠANJE

Homer je bil antični grški pesnik, ki je najverjetneje živel v 8. stol. pr. n. št. v Mali Aziji. Bil naj bi avtor dveh največjih grških epov: Iliade in Odiseje. Homersko vprašanje: ali je Homer res živel in ali je res napisal oba epa, ker se jezikovno in tudi drugače precej razlikujeta.

10. ODISEJA: VSEBINA, ZGRADBA, OSEBE

Odiseja: Pesnitev Odiseja pripoveduje, kako se je Odisej vračal domov na Itako (otok v Jonskem morju). Minilo je skoraj deset let po padcu Troje. Vsi ahajski vojaki, kar jih je preživelo krvavo vojno, so že doma, le Odiseja zadržuje nimfa Kalipso na svojem samotnem otoku, ker bi ga rada imela za moža. Naposled sklenejo bogovi v Poseidonovi odsotnosti na pobudo Atene jetnika osvoboditi in poslati domov. Obenem odide Atena na Itako, da bi z nasveti pomagala njegovemu sinu Telemahu. Svetovala mu je, naj se odpravi iskat očeta, snubce pa, ki nadlegujejo njegovo mater, naj nažene. Telemah na zboru Itčanov ni dosegel nič in snubci so se še naprej gostili v njegovi hiši (klali so Odisejevo živino in pili njegovo

vino). Telemah se je odpravil z ladjo k Nestorju v Pilos (tj. k najstarejšemu udeležencu trojanske vojne) in k Menelaju. Poizvedoval je po očetu, a ta dva sta mu pripovedovala o Odisejevih zaslugah in minulih dogodkih. Medtem je Kalipso na Hermesov ukaz odpustila Odiseja, in junak dospe navzlic Poseidonovem nagajanju na otok Faiakov. Ti so ga prijazno sprejeli in poslušali njegovo pripoved o tem, kako se je po trojanski vojni vračal domov. Pripovedoval je, kako je z dvanajstimi ladjami odpotoval iz Troje domov, toda očitno mu bogovi niso bili naklonjeni, zato ga je spremljala nesreča. Najprej so se ustavili na otoku Kikoncev. Osvojili so mesto Ismaros ter iztrebili prebivalce. Plen so si razdelili enakomerno, da ni bil nihče prikrajšan. Toda naslednje jutro so si Kikonci opomogli in jih napadli. Odisej in njegovi možje so zgubili. Preživeli so se hitro vkrcali in odpluli. Nevihta jih je usmerila na otok Lotofagov, kjer imajo lotosove liste, ki človeku zatrejo spominin Odisej je le s težavo spravljal svoje tovariše naprej. Morje jih je prisililo, da so se ustavili na otoku Kiklopov. Odisej se seznanil z najhujšim med njimi, ljudožerskim Polifemom: namesto gostoljubja najde pri njem nasilje, zato se mu maščuje, tako da ga oslepi. Potem jih je preganjal hud veter; Odisej se je rešil samo z eno ladjo in se nato ustavil na otoku čarovnice Kirke, ki mu je tovariše spremenila v svinje. S pomočjo boga Hermesa je ukrotil Kirko, da mu je postala naklonjena, in s tovariši se je odpravil naprej. Srečno so ušli mimo otoka dveh Siren, ki s svojim petjem privabljata mornarje in jih nato pogubita. Z nekaj izgubami so se pretolkli tudi mimo ožine s pošastnima Scilo in Karibdo in nato so se odpočili na Heliovem otoku. Toda tovariši so prekršili prepoved in pobili nekaj živine, zato se je Helio maščeval: na odprtem morju je vihar razbil ladjo in rešil se je samo Odisej, in sicer na otok Ogigija, kjer ga je sprejela Kalipso. Odisej se je poslovil od Faiakov in odpotoval domov. Odpotoval je k zvestemu pastirju Eumaju in se preoblekel v berača, da ga ta ne bi spoznal. Dal se prepoznati sinu Telemahu in se kot berač odpravil v svojo hišo. Videl je, kaj počenjajo snubci in jih je pobil; žena Penelopa ga je spoznala in ga veselo sprejela. Tako se je Odisej po dvajsetih letih vrnil domov.

Odisejo sestavlja 24 spevov, od katerih jih prva polovica opisuje Odisejeve blodnje (nastali so po mitu o potovanju v Had) in tej je motiv junak, ki prodre na svet mrtvih in se vrne iz njega, druga polovica pa opisuje Odisejevo trpljenje na domačem otoku. Njen motiv je mornar, ki se po dolgih blodnjah vrne domov v trenutku, ko se njegova žena skoraj ponovno poroči.

Opis oseb:

ODISEJ: je pameten, zvit, ve kaj želi, najprej si položaj ogleda, nato udari, veseljači le če je prepričan, da je na varnem, moder, po videzu lep, podoben bogovom.

PENELOPA: poseblja zvesto ženo; ne želi se poročiti z drugim, s poroko zavlačuje do Odisejeve vrnitve, svojega moža, ki ga ni videla že dvajset let neizmerno ljubi in pogreša.

TELEMAH: išče očeta, upa, da ga bo našel, je pameten, spreten bojevnik, veliko lastnosti je podedoval po Odiseju.

ČAROVNICA KIRKA: je nesramna, zahrbtno škoduje vsakemu, ki je šibkejši od nje, z močnejšim pa se takoj resnično spoprijatelji, kar vidimo v primeru z Odisejem. Ko je ugotovila, da ga ne more spremeniti v žival in ji je Odisej zagrozil, se je z njim spoprijateljila.

NIMFA KALIPSO: s silo zadržuje Odiseja daleč od doma, vendar ga ne uspe prepričati, naj se poroči z njo, čeprav mu ponuja nesmrtnost, večno mladost, in bogastvo;

POLIFEM: nepopustljiv, se nikogar ne boji, pogumen.

11. ŽIVLJENJE LJUDI IN BOGOV V ODISEJI

Bogovi imajo v epu pomembno vlogo. Kar naprej se vpletajo v življenje ljudi, njihove usode so pravzaprav v celoti odvisne od volje bogov. Bogovi pa so tudi sami splet dobrih in slabih človeških lastnosti, saj so si jih stari Grki predstavljali po svoji podobi. Od ljudi se razlikujejo po tem, da so nesmrtni in mnogo močnejši.

12. KRALJ OJDIP: VSEBINA, ZGRADBA, OSEBE

V zakonu kralja Laiosa in njegove žene dolgo ni bilo otrok. Naposled se je le odločil, da bo povprašal deljske preroke za nasvet. Ti mu odvrnejo, naj raje ostane brez otrok. Prerokovali so mu, da če njegova žena, Jokasta, rodi sina, bo ta ubil lastnega očeta. Kljub svarilu prerokov, je njegova žena rodila Laiosu sina. Ker se je bal, da bi se napoved uresničila, je otroka dal svojemu pastirju z naročilom, naj ga na planini Kitairon izpostavi divjim zverem. Pastirju pa se je dete zasmililo, zato ga ni izpostavil zverem, ampak ga je dal pastirju, ki je živel na planini. Ta ga je odnesel na dvor svojega gospodarja, korintskega kralja Poliba. Kralj Polib je bil brez otrok, zato je dete posvojil in mu dal ime Ojdipus. Tako je Ojdipus odraščal na korintskem dvoru in po pameti ter bistrumnosti prekašal vse vrstnike. Nekega dne, ko je bil zmerjan z besedo 'zmene' in od staršev ni dobil odgovora na to besedo, se je odločil, da pojde v Delfe. Hotel je izvedeti od kod v resnici prihaja. Preroki mu niso hoteli povedati kdo je, ampak so mu odgovorili, da bo nekega dne ubil lastnega očeta in se poročil s svojo materjo. Od tega dne dalje se je

izogibal korintske dežele, misleč, da sta tamkaj njih kralj in kraljica njegova starša. Takrat pa je v Delfe potoval tudi Laios. Na ozkem razpotju je naletel na popotnika. Med njima je prišlo do pretepa, v katerem je umrl Laios. Ta popotnik pa ni bil nihče drug kot Ojdipus. Prvi del prerokbe se je uresničil. Tebe je zadela huda nesreča. V deželo je prišla Sfinga. Po deželi je ubijala vsakogar, ki ni rešil njene uganke. Tebanci so rešitelju ponujali vladarski prestol in kraljico. Ko je prišel v Tebe Ojdipus, je rešil uganko in postal tebanski kralj. Žena, ki je bila v resnici njegova mati, mu je rodila tri otroke.

Čez nekaj let je v Tebah izbruhnila kuga, ki jo je poslal Apolon, ker je v mestu živel morilec kralja Laia. Ojdip je začel iskati storilca in naročil naj ga izženejo. Kmalu je odkril, da je on morilec Laia in, da se je poročil z lastno materjo. Jokasta se je obesila, Ojdip pa se je sam oslepil. Slep Ojdip zapusti s svojo hčerko Tebe in pristane v Kalanasi, kjer tudi ostane.

ZNAČAJSKA OZNAKA OSEB:

KRALJ OJDIPUS: Je zelo trmast in hoče na vsak način izvedeti kdo je Laiov morilec. Se pa tudi izjemno sramuje umora očeta in oploditve matere, kar pokaže z obžalovanjem in s tem, da se oslepi.

TEJREZIAS: Je videc, ki Ojdipu pove vso zgodbo, ki ji pa Ojdip ne verjame, dokler sam ne poveže dogodkov. Tejrezias se tudi tukaj pri svojem napovedovanju ne zmoti, pravilno pa napove tudi posledice.

KREON: Nastopa kot brat Jokaste, Ojdipove žene in matere. Je odkrit do Ojdipa, ko ga ta izprašuje o vsem povezanim z Laievim umorom.

JOKASTA: Je Ojdipova žena in mati hkrati, ki že pred Ojdipom spozna celotno zgodbo in se ubije. Je prijazna in poštena. Poskušala je tudi prepričati Ojdipa, naj ne raziskuje, saj je že vedela, kaj bo izvedel.

Časovni potek dogajanja je analitičen, saj sledimo le delom zgodbe, ki jim neposredno sledi konflikt.

Zgradba: tragedija, uvedel je tretjega igralca, večja razgibanost in dramatičnost med osebami, zgoščeno snov.

13. VLOGA ZBORA V GRŠKI DRAMI

Sofokles je povečal število nastopajočih iz 12 na 15. V orkester so vstopali skozi dva vhoda v petih vrstah s po tremi igralci. Pri tragediji je bil zbor vedno slavnosten, pri komediji pa komičen. Za zbor je bilo značilno, da je s svojimi junaki tudi zelo trpel ali pa se veselil.

14. ALI JE OJDIP TRAGIČNI JUNAK: RAZLOŽI IN UTEMELJI

Da. Umreti bi moral že ob rojstvu, trpi dvojno, kot ukinjen bog in tragični človek, Junak umre namesto nas,

15. KAJ VEŠ O EVROPSKI SREDNJEVEŠKI KNJIŽEVNOSTI, O CERKVENI IN POSVETNI

SREDNJEVEŠKA KNJIŽEVNOST (476-1492)

a) SREDNJEVEŠKA LATINSKA KNJIŽEVNOST: Avtorji so duhovniki in menihi.

Značilnosti:

- cerkvene pesmi; - verske himne (osebne, znani avtorji);
- vagantska poezija; - osebno-izpovedna kratka proza;
- duhovne igre:
- pasijoni, misteriji, mirakli (prikazi čudežev) - moralitete (v njih nastopajo alegorične osebe).

Predstavniki in dela:

- Dante Alighieri (1265 – 1321): Božanska komedija

16. SLOVENCİ V SREDNJEM VEKU

Alpski Slovani, predniki Slovencev, so se naselili na novo ozemlje v dveh naselitvenih tokovih. Naseljevanje je trajalo od 6. do začetka 9. stoletja.

V tem času so naši predniki zavzemali ozemlje, ki je segalo :

- Do zgornjega Jadranskega morja in Kolpe (J)
- Do Donave (S)
- Do Blatnega jezera (V)
- Do izvira Drave (Z)

Zaradi obrambe pred Obri in Bavarci je nastala prva slovenska država, **Karantanija**.

POKRISTJANJEVANJE SLOVENCEV

Bavarce in z njimi Slovence so okrog leta 740 premagali Franki, ki so takoj začeli s pokristjanjevanjem.

Pokrščevalci so oznanjali vero v domačem jeziku, to se pravi v jeziku ljudstva; v slovenščino so prevajali potrebna verska besedila in niso bili nestrpni do starih poganskih obredov. Slednji so dobili le krščansko vsebino in se kot taki ohranili še dolga stoletja, tako da so danes znani kot krščanska praznovanje.

Pokristjanjevanje pa ni zajelo le Slovencev, ampak tudi druge Slovane. Pri tem sta najpomembnejšo vlogo odigrala brata **Ciril** in **Metod**.

17. CERKVENO SLOVSTVO V SREDNJEM VEKU

Izraz pismenstvo označuje **cerkveno slovstvo srednjega veka**, kolikor je bilo zapisano in se je ohranilo v kratkih zapiskih. Dela so v skladu z okoljem, v katerem so nastajala; skoraj vsa so verske vsebine in omejena na najnujnejše potrebe v [dušnem pastirstvu](#). Okoliščina, da so pomembnejši rokopisi te dobe samo prepisi neohranjenih predlog, priča sicer za to, da je bilo slovstveno delo v teh stoletjih obsežnejše, kakor kažejo ohranjeni rokopisi, vendar ne tolikšno, da bi bilo moglo ustvariti literarno tradicijo. Besedila se dajo po jeziku razdeliti v dve skupini. Do 12. stoletja so pisani v slovenščini, ki še ne izkazuje narečnih posebnosti. Rokopisi iz naslednjih stoletij pa kažejo jezik, ki je že moderna slovenščina z vso bogato razčlenjenostjo na narečja.

18. PRVI ZAPISI

Slovenci smo tedaj imeli:

- politerarna besedila velikega značaja: priče razvija slovenskega jezika;
- ljudsko slovstvo;

Najpomembnejša besedila:

- Celovski ali rateški rokopis: je nastal v Ratečah na Gorenjskem, hranijo ga pa v celovškem deželnem muzeju – od tod ima svoje ime.

V njem so zapisane tri molitve: očenaš, apostolska vera in zdravamarija. (nastal je okrog leta 1380);

- Stiški rokopis: so odkrili v zborniku latinskih besedil, ki so jih hranili v stiškem samostanu. S sestavljata ga dva dela: v prvem sta zapisani dve molitvi, in sicer molitev pred pridigo ter Čaščena kraljica. Drugi del rokopisa pa tvorita obrazca splošne spovedi in prva kitica ljudske velikonočne cerkvene pesmi. (nastal je med letoma 1428 in 1440);

- Brižinski spomeniki;

19. ZGRADBA BRIŽINSKIH SPOMENIKOV: POMEN

Brižinski spomeniki so najstarejša zapisana slovenska besedila in hkrati prva slovenska besedila, napisana v latinici. Tako se imenujejo po kraju Freising (izg. Frajzing) na Bavarskem, kjer so našli pergamentni rokopisni zbornik, katerega sestavni del so ta besedila. Leta 1803 so zbornik prinesli v državno knjižnico v Münchnu in tam odkrili tri slovenske zapise. Izraz brižinski, poslovenjeno obliko iz nemškega Freising, je prvič uporabil slovenski slovničar Anton Janežič v svoji slovnici leta 1854.

Prvi slovenski zapisi so po mnenju nekaterih znanstvenikov nastali na ozemlju okrog Vrbskega jezera. Po pisavi sodeč so zapisi nastali pred letom 1000. Gre namreč za pisavo, ki so jo uporabljali v stoletjih po Karlu Velikem in se po njem imenuje karolinška minuskula (minuskula je pisava, sestavljena iz majhnih črk).

Prvo in tretje besedilo sta spovedna obrazca, besedili, ki so ju verniki govorili, ko so se spovedovali svojih grehov. Drugo besedilo pa je Pridiga o grehu in pokori.

20. KJE JE NASTALA RENESANAČNA KNJIŽEVNOST; ZNAČILNOSTI

RENESENAČNA KNJIŽEVNOST : je oznaka za evropsko kulturo, predvsem pa za umetnost na začetku novega veka oziroma do 14. do 16. stoletja.

Značilnosti:

- zgledevanje po Antiki; - novo poimenovanje sveta in človeka;
- poudarjanje tostranstva - cenili so naravo, razum, moč, lepoto
- vrednota je uživanje življenja - ideal: vsestransko razvit človek

Središča renesanse so bili **knežji dvori in mesta**. Znani likovni umetniki tega obdobja so: **Leonardo da Vinci, Michelangelo Buonarroti, Albrecht Durer**.

RENESENAČNA KNJIŽEVNOST:

- Zgodnja: od sredine 14. stol. do leta 1500; - Visoka: 1500 – 1550;
- Pozna: po letu 1550;

Nova umetnost se je najprej uveljavila v Italiji (14. stoletje), v drugih evropskih deželah pa šele po letu 1500. Izrazita je bila še v Franciji, Španiji, Angliji, Dalmaciji in Poljski.

Najpomembnejši predstavniki:

- Francesco Petrarca (izg. Frančesko Petrarka); - Cervantes (izg. Servantes);
- Giovanni Boccaccio (izg. Džovani Bokačo); - William Shakespeare;

Literarna zvrsti in vrste :

Epika:

- Renesančni viteški ep; - Novela: Dekameron; - Roman: Don Kihot;

Lirika: tesna povezava s tradicijo srednjeveškega **trubadurskega pesništva** (Francesco Petrarca).

Dramatika: je dosegla svoj vrh s tragedijami Williama Shakespeara v **elizabetinski dobi**, ki se imenuje po angleški kraljici Elizabeti I.

21. RENESANAČNO GLEDALIŠČE:

Gledališča so imela **okroglo ali osem kotno obliko, parter, tri vrste balkonskih sedežev in oder**. Ta je segal v parter, tako da so ga stoječi gledalci obkrožali iz vseh strani. Nad parterjem ni bilo strehe, med gledalci in igralci pa ne zavese, ki bi jih ločevala. **Nad odrom je bil še balkon, na katerem so igralci uprizarjali nekatere igre**. Odrski rekviziti so bili skromni in so v glavnem le ponazarjali, kjer poteka dogajanje.

Svojo vlogo so imeli tudi zvočni učinki: fanfare so napovedovale kraljev prihod, ob pogrebih so se oglasili topovi. Ker je bila scena skromna, so morali igralci v uvodnih govorih pojasnjevati spremembe kraja in časa.

Dogajanje je lahko trajalo več mesecev, prizorišča so se menjevala.

22. ŽIVLJENJE IN DELO

William Shakespeare (1564-1616) je največji angleški dramatik, ki je bil še za časa svojega življenja priznan in cenjen književnik in gledališki igralec. V Londonu je najprej delal v gledališču kot pomožni delavec, nato pa se je preživljal kot igralec, režiser, dramaturg in dramski pisec. Umril je star natančno 52 let. Pokopan je v stratfordski cerkvi. Napisal je 37 gledaliških iger in 154 sonetov. **Komedije:** Komedija zmešnjav, Ukročena trmoglavka, Ljubezni trud zaman, Dva gospoda iz Verone, Sen kresne noči, Beneški trgovec, Mnogo hrupa za nič, Kakor vam drago, Dvanajsta noč ali Kar hočete, Vesele žene Windsorske, Troilus in Kresida, Dober konec vse povrne, Milo za drago. **Zgodovinske gledališke igre:**

Henrik VI., prvi, drugi in tretji del, Rihard III, Kralj John, Rihard II., Kralj Henrik IV., prvi in drugi del, Henrik V., Julij Cezar, Henrik VIII, Antonij in Kleopatra, Koriolan. **Tragedije:** Tit Andronik, Romeo in Julija, Hamlet, Othello, Kralj Lear, Macbeth. **Tragikomedije:** Timon Atenski, Cimbolin, Zimska pravljica, Vihar.

William Shakespeare je napisal tudi okrog 154 sonetov, ki so bili povečini posvečeni njegovemu prijatelju in patronu Henryu Wriothsleyu, grofu Southamptonu. V slovenski jezik **jih je odlično prepesnil Janez Menart.**

23. ROMEO IN JULIJA: VSEBINA, ZGRADBE, OSEBE

Shakespearova tragedija o nesrečnih ljubimcih je bila napisana okrog leta 1593 in ni bila prva literarna umetnina s to snovjo.

DOGAJALNA ZGRADBA:

Zasnova: sovraštvo med družinama.

Zaplet: otroka obeh družin se zaljubita.

Vrh: Romeov izgon, stiska Julije pred poroko s Parisom.

Razplet: Lorenzov načrt.

Razsnova: sovraštvo med družinama preneha.

Osebe so tako kot zgodba, prikazane romantično: slutijo nesrečo, z njimi se poigrava kruta usoda, njihova čustva so silovita.

Pozitivne osebe: Romeo, Julija, Lorenzo;

Negativne osebe: Capulet, starši Romea in Julije.

24. DRAMSKI KONFLIKT

Temelj dramskega konflikta je **nasprotje med nosilci pozitivnih in negativnih čustev**, med ljubeznijo in sovraštvom.

25. TRAGIČNOST ROMEA IN JULIJE; IDEJA

Romeo in Julija sta **nemočna pred sovražnim svetom**, ki ju obkroža. Propadeta zaradi ljubezni, ki jima pomeni najvišji ideal; zaradi takšne ljubezni sta pripravljena umreti.

Ideja:

Moralnih zakonov ne postavljajo bogovi, moralni zakon pomeni življenje v skladu z naravo. Znotraj tega je tudi ideja o ljubezni. Ljubezen je za Romea in Julijo resnična vrednota.

26. NOVOVEŠKI ROMAN DON KIHOT; AVTOR, VSEBINA, ZGRADBA

Bistroumni plemič Don Kihot iz Manče (izvirno špansko El Ingenioso Hidalgo Don Quijote de la Mancha) ali krajše **Don Kihot** je roman španskega pisatelja Miguela de Cervantesa. Prvi del je izšel leta 1605, drugi pa 1615. Predstavlja prvi evropski (novoveški) roman. Prvotno napisan v španščini je preveden v številne jezike; Don Kihot je izšel v dveh delih. Celota je vrsta epizod, nanizanih ob osrednjem junaku in njegovem oprodi Sanču Pansi, vmes pa so razvrščene novele. V motivih romana je opaziti sledove viteških, pastirskih in pikaresknih romanov. V začetku je bila glavna ideja parodiranje viteških romanov, vendar se je pozneje avtorju razširila in jo lahko razumemo kot nasprotje med preživeli ideali viteških časov in stvarnostjo zgodnjega kapitalizma. Don Kihot je bil obubožan plemič iz Manče, ki je prebral toliko viteških romanov, da ni več ločil fantazije od stvarnosti. Zato se je odpravil v svet, da bi obudil dobo popotnega viteštva. Dolžnost popotnega viteza je bila braniti nedolžne in preganjati krive. Osedlal je kljuse, konja Rosinanta, kot oproda ga je spremljal kmet Sančo

Pansa, izbral si je tudi damo svojega srca, Dulsinejo Toboško, da bi v njeno slavo opravljala junaška dejanja. Obe pripovedni osebi, suhi, pesniško navdahnjeni don Kihot na konju in čokati, trezno misleči in preračunljivi Sančo Pansa na oslu, sta doživljali prigodo za prigodo in jo skoraj vedno skupili (enkrat so ju nabili trgovci, drugič pastirji, don Kihot si je polomil zobe, ko se je zapodil v mline na veter, češ da so sovražni velikani, z njima sta se ponorčevala še vojvoda in vojvodinja). Domači župnik in brivec sta klateža končno z zvijačo spravila domov, kjer je don Kihota srečala pamet, spoznal je svoje čudne zablode in spametovan (vendar oropan iluzij) umrl.

27. IDEALIZEM-DON KIHOT, REALIZEM-SANČO PANSA

Don Kihot je predstavnik idealizma. To je življenjski nazor, ki se usmerja k idealom. Sančo Pansa je predstavnik realizma, ki pomeni stvarno, resnično življenje. V romanu se nasprotje med idealizmom in realizmom kaže na več načinov: kot nasprotje med preživelimi ideali in stvarnostjo zgodnjega kapitalizma, ki je zahteval prebrisanega, zahtevnega in podjetnega človeka; kot nasprotje med junakovo idealno dušo in odtujenim, vseh vrednot oropanim svetom; kot nasprotje med idealizmom, ki ga je predstavljal don Kihot, in vsakdanjo stvarnostjo, ki jo je posebljal Sančo Pansa.

28. DONKIHOTOVSTVO: sinonim za idealizem, za sanje o svetu lepote, pravice, premagovanje zla.

29. KOMIČNOST IN TRAGIČNOST V ROMANU

Za roman je značilna tragikomičnost, najbolj seveda za glavnega junaka, saj so bile njegove želje same po sebi plemenite, toda v svetu, v kakršnem je živel, so bile norost. Roman torej ni le komičen, ampak tudi tragičen. Tragikomičnost pomeni, da se žalost sprevrča v smeh in **obratno**.

30. BAROK (1672 – 1768)

Barok je umetnostni krog, ki se najprej pojavi v slikarstvu kar pomeni pretiranost ali načičkanost in šele nato v književnosti.

Predstavniki in dela:

- Janez Svetokriški (Tobija Lionelli): Pridiga, Na noviga lejta dan; : sveti priročnik – zbirka pridig namenjena duhovnikom;
- Oče Romuald Štandreški: Škofjeloški pasion – igra o Kristusovem trpljenju;
- Janez Vajkard Valvasor: Slava Vojvodine Kranjske;

Pomen:

- Obnovljeno slovstveno dogajanje;
- Razvoj polliterarnih vrst slovenskega slovstva (pridiga).

SLOGOVNE ZNAČILNOSTI BAROČNE KNJIŽEVNOSTI:

- metafore (zapletene, drzne)
- izrazi in besedne zveze, ki jih v vsakdanjem govoru ne uporabljamo
- večstavčne povedi
- latinski citati
- eksempli ali priglihe (zglede, primera, ponazoritev moralnega nauka s kratko zgodbo, pripovedjo o človeškem obnašanju s pozitivnim ali negativnim zgledom).

31. KAJA VEŠ O SVETOKRIŠKEM

Janez Svetokriški (pravo ime **Tobija Lionelli**), slovenski baročni pridigar in pisec, * 1647, Vipavski križ, † 17. oktober 1714, Gorica. Postal je kapucinski menih, znan pod imenom Janez Svetokriški. Služboval je po različnih samostanih v Sloveniji (npr. v Vipavskem križu) in na Hrvaškem in si medtem zapisoval pridige, ki jih je izdal v zbirki petih knjig z naslovom Sveti priročnik (latinsko *Sacrum promptuarium*). Ena najbolj znanih pridig je Na noviga lejta dan. Tisk so omogočili plemiški in cerkveni dobrotniki.

32.

33.

34. KAKO JE ZGRAJENA PRIDIGA

Zgradba pridige: dober pridigar mora učinkovito posredovati nauk, zato je pomembna preiščljena zgradba pridige.

Verski govor ima praviloma štiri dele:

1. Tema: je napovedana s citatoma iz Biblije;
2. Uvod: naj bi pritegnil pozornost poslušalcev;
3. Jedro: potrjuje glavno misel tako, da jo najprej dokazuje s citati iz Biblije ali iz del znanih cerkvenih mislecev, potem pa še z različnimi zgodbami oziroma zgledi;
4. Zaključek: ponavadi vsebuje povzetek pridige oziroma neposredno izražen nauk;.

Poleg slikovitosti, ki je ustvarjena s številnimi zgledi, in poleg zapletenih povedi večajo nabreklost baročnega sloga tudi številne retorične (govorniške) prvine:

- Ponavljajoče se podobe (faconetelj);
- Vzkliki in ugovori (Ah, gledajte!);
- Ponavljanja, stopnjevanja;
- Citati v latinskem jeziku – niso prevedeni;

35. JEZIKOVNO – SLOGOVNE ZNAČILNOSTI OZ. BAROČNI GOVORNIŠKI SLOG:

- Prvine protestantske književne tradicije (Ljubljansko – Dolenjska narečna osnova);
- Izrazi iz domačega jezika, germanizmi;
- Skladnja se prilagaja delom pridige ali osebam;
- Dialog predvsem v zgodbah iz preprostega življenja);.

36. KAJ VEŠ O BYRONU

George Noel Gordon Byron, šesti baron **Byron Rochdaleski** (tudi **lord Byron**), angleški pesnik, * 22. januar 1788, London, † 19. april 1824, Mesolóngi, Grčija.

Kot pesnik se je proslavil z deli Romanje grofiča Harolda in Don Juan (nedokončan), Parizina, sicer pa je najvidnejša osebnost angleške romantike. Njegova življenjska pot je bila polna ljubezenskih avantur, ločitev, ekstravagantnih popotovanj, zadolženosti, obtožb incesta in sodomije. Njegovo zadnje potovanje ga je peljalo v Grčijo, kjer se je v vojni za neodvisnost boril na grški strani. Umrli je za vročico.

37. PARIZINA: VSEBINA, LIRSKO EPSKA PESNITEV, ROMANTIČNE PRVINE

Presunljiva Byronova pesnitev, kjer je v središču usodni trikotnik med očetom, njegovim nezakonskim sinom in tragičnim ženskim likom, se s svojo strastno pripovedno močjo loteva večne tematike življenja in ljubezni ter z njima povezano smrtjo. Ko knez Azo izve, da njegova žena Parizina prešuštvuje z njegovim lastnim sinom Hugom, plodu prejšnje zveze, sklene oba javno kaznovati. Azova neusmiljena odločitev, Hugov mogočni zagovor in mistična, nejasna Parizinina usoda ustvarjajo to tragično pesnitev.

38. OZNAČI OSEBE IZ PARIZINE

Parizina: lepa, nežna ženska
Hugo pogumen, svobodljuben, v sebi razklan romantični junak
ljubezen med njima je posledica neizživete lj (oče je Hugu sam izbral nevesto nižjega stanu, češ da je Hugo tako nezakonski sin in po njem ne bo mogel podedovati prestola)
Nikolaj ni nerazsoden besnež, ki bi vseprek pobijal ljudi, temveč je pravičen človek, ki ga osebni notranji položaj, ponos prisili, da ukrepa strogo.

39. PREŠERNOV ŽIVLJENJEPIS IN USTVARJANJE

France Prešeren (1800-1849), rojen v gorenjski vasi Vrba, se je šolal najprej pri stricu duhovniku na Kopanju pri Grosupljem (od leta 1808), nato v Ribnici (od leta 1810) in od leta 1812 v Ljubljani (leta 1813 na gimnaziji). Ves čas je bil odličen učenec. Leta 1820 je šel študirat na Dunaj **pravo**. leta 1846 imenovan za odvetnika v Kranju. Osmega februarja 1849 je Prešeren umrl v Kranju, v hudem gmotnem pomanjkanju.

OBDOBJA PREŠERNOVEGA USTVARJANJA:

Literarna zgodovina razlikuje tri obdobje Prešernovega pesniškega ustvarjanja:

Mladostno obdobje (od leta 1824 do leta 1830): Prešeren še ni romantik v pravem pomenu besede; v besedilih iz tistega časa so še vidni vplivi razsvetljenstva in predromantike.

Dela:

- Povodni mož (njegova edina epska pesnitev);
- Lenoro (balada nemškega pesnika Burgerja);

Zrelo obdobje (od leta 1830 do leta 1840):

Prešeren je izrazil romantik:

- njegov življenjski nadzor je romantičen;
- namesto lahkotnega odnosa do ljubezni se pojavi romantično poimenovanje usode in nedosegljive ljubezni
- usodo posameznika poveže z usodo naroda
- pesniku pripiše vlogo narodnega butelja;
- uporabljati začne klasične romanske pesniške oblike;.

Dela:

- Slovo od mladosti; - Sonetje nesreče; - Gazele; - Sonetni venec; - Pevcu;
- Krst pri Savici;

Pozno obdobje (od leta 1840 do leta 1846): Prešeren je sicer ostal romantik, a se je vračal tudi k motivom in idejam mladostnega obdobja in pisal vedno več priložnostnih pesmi. Npr.

Zdravljica

40. TEME SONETNEGA VENCA:

Po izhodiščni izpovedi je pesnitev ljubezenska, hkrati pa je v njej mojstrsko povezal štiri teme svoje poezije: ljubezensko, bivanjsko, domovinsko in pesniško.

Prav njihova prepletenost je idejni temelj venca. Julijina ljubezen in naklonjenost bi lahko pesniku pregnala bivanjsko tesnobo in brezup. Njegova ustvarjalnost bi tedaj polno zaživela v veliki poeziji, ki bo obogatila in osmislila tudi narodov obstoj.

12. sonet – negovanje ljubezni primerja z negovanjem rož

8. sonet – vrh sonetnega venca, govori o slovenski zgodovini

41. MAGISTRALE (15. SONET)

Magistrale je "pesem trikrat peta": kar pomeni, da se v njem verzi pojavijo tretjič; zadnji verz vsakega soneta se namreč ponovi kot prvi verz naslednjega, drugič pa v magistrale.

Prešeren je v svoji mojstrovini uporabil akrostih "Primicovi Juliji" Akrostih je posvetilo ali rek, sestavljen iz začetnih črk verzov.

42. KOMU JE PESEM NAMENJENA

Primicovi Juliji, to pove 1 sonet, »vse misli zvirajo iz ljubezni ene«.

43. KAJ VEŠ O SONETU KOT PESNIŠKI FIGURI

Sonet je pesniška oblika italijanskega izvora. Sestavljen je iz štirih kitic. Prvi dve sta štirivrstični - kvartini in sestavljata kvartetni del, drugi dve pa sta trivrstični - tercini in sestavljata tercetni del. Verz je italijanski (laški) ali jambski enajsterec, rima v kvartetnem delu je oklepajoča, v tercetnem pa svobodna, ponavadi verižna. V kvartinah se zastavi in razvije tema, v tercini pa se poda sklep in ideja, v obeh mora biti drugačna rima.

44. KRAT PRI SAVICI: ZGRADBA, PESNITVE. O ČEM GOVORI UVOD, O ČEM KRST

ZGRADBA PESNITVE:

Pesnitev je izšla leta 1836, nastala pa že leto prej. Podnaslov pesnitve je **povest v verzih**.

Sestavljen je iz treh delov:

- Posvetilni sonet Matiju Čopu; - Uvod; - Krst;

Zgodovinsko ozadje Krsta pri Savici je pokristjanjevanje.

Uvod: V uvodu pripoveduje o spopadu krščanske in poganske vojske. Uvod je epski.

Trije glavni motivi so:

- Dolgotrajen boj Črtomirjeve vojske z mnogo številčnejšo Valjhunovo vojsko;

- Črtomirov govor tovarišem pred odločilnim spopadom;

- Vojaški spopad;

Dogajanje je dramatično stopnjevano.

Dogajalno zgradbo tvorijo:

- Zasnova: pokristjanjevanje kot zgodovinski dogodek, njegove tragične razsežnosti in posledice.

- Zaplet: Črtomirova vojska je obkoljena v Ajdovem gradu, sovražna vojska je mnogo močnejša, Črtomiru in njegovim tovarišem je zmanjkalo hrane, odločijo se, da se prebijejo iz trdnjave.

- Vrh: spopad vojsk, ki sta hoteli druga drugo presenetiti z nepričakovano akcijo.

- Razplet: nesrečen konec Črtomirjeve vojske.

- Razsnova: Valjhun zaman išče Črtomira med mrtvimi nasprotniki.

Zunanja zgradba pesmi:

- Rima: verižna (aba, bcb,...); - Verz: laški enajsterec; - Stopica: jamb;

Uvod je sestavljen iz petindvajsetih trivrstičnih kitic. Osrednji slogovni značilnosti Uvoda sta jedrnato pripovedovanje in prilagajanje oblike ter ritma motivom. Pogoste so čustvene in subjektivne besedne zveze, ki so romantične prvine besedila.

IDEJA UVODA je svobodoljubje oziroma misel, da je svoboda največje življenjska vrednota. Narodna svoboda je dragocenost, za katero je vsak posameznik pripravljen dati svoje življenje.

Krst:

Dogajalna zgradba:

- Zasnova: Črtomirov dan po nočnem boju; obupovanje ob Bohinjskem jezeru; spomin na Bogomilo; srečanje z ribičem; Črtomirovo razmišljanje o dejanjih oziroma življenju.

- Zaplet: nepričakovan prihod Bogomile v družbi z ribičem in duhovnikom; Bogomilina pripoved o tem, kako je postala kristjanka.

- Vrh: Bogomilina prošnja, naj se Črtomir, ki se bori proti kristjanom, tudi sam postane kristjan.

- Razplet: duhovnikov nastop, pogovori, ugovori in prepričevanja v zvezi z novo vero, Črtomirov krst.

- Razsnova: Črtomirov odhod v Oglej, njegovo duhovništvo.

Zakaj se da Črtomir krstiti?

- Iz ljubezni do Bogomile; - Zaradi malodušja in otopelosti;

- Doživi osebni stik z Bogom (o tem govori kitica v kateri se pojavi mavrica);

45. OZNAČI OSEBE IZ KRSTA

Črtomir je zaradi zmage krščanstva nad njegovimi ideali^[2] nameraval samomor, ki ga je preprečil spomin na Bogomilo.

Lik Bogomile je dvoumen, saj ponazarja versko spreobrnitev, njen smisel pa je povsem ljubezenski. Duhovnik opravlja svojo poklicno dolžnost.

46. KAJ JE STANCA

STANCA je kitica italijanskega izvora. Stavljena je iz osmih verzov, italijanskih enajstercev, zato se imenuje tudi oktava. Stanca ima prestopno rimo vse do zadnjih dveh verzov, ki se rimata zaporedno: ababab / cc.

47. ZDRAVLJICA: ZAKAJ PRIGODNIŠKA PESEM, MOTIVI, KOMU JE NAMENJENA, KAKŠNA JE IDEJA, OBLIKA PESMI

Prigodnica ali napitnica je pesem, ki nastane ob določenem, pomembnejšem (zunanjem) dogodku in je nanj snovno vezana (domoljubna, rojstnodnevna ...).

Prešeren v svoji Zdravljici nazdravlja slovenski deželi in vsem svojim rojakom, pa tudi drugim narodom in vsem dobro mislečim ljudem.

IDEJA: V njej obstaja misel o svobodnem, enakopravnem, miroljubnem sožitju vseh, velikih in malih narodov sveta, misel, ki ostaja cilj človeštva še danes.

Zdravljica je sestavljena iz osmih kitic, vsaka ima sedem različnih dolgih verzov, ki jih je Prešeren razporedil v likovno pesem (carmen figuratum). To je pesem, ki s svojo grafično obliko ponazarja tisto, o čemer pesem govori. Vsaka kitica Zdravljice ima obliko čaše, kar je v skladu z napitnico kot pesniško zvrstjo.